

Skolministeriet - Deaf power i skolan

Ljud: Östervångskolan. Polis frågar: varför måste jag bära ut dig? Är det värdigt?

Moa Larsson, reporter (Moa): I början av april kedjar fyra personer i tjugooårsåldern fast sig i ett trappräcke på en dövskola i Lund. Dom vägrar att flytta på sig och skolan tillkallar polis. Dom fyra kallar sig dövaktivister och dyker upp när de tycker att döva och hörselskadade inte får sina rättigheter tillgodosedda.

Rebecca Jonsson: Civil olydnad gör jag för att iordningställa samhället på nåt sätt. Markera för samhället. För vi döva vi syns inte så mycket. Det finns liksom inget som skyddar oss i samhället och våra rättigheter.

Moa: I skoministeriet i dag, om dövaktivisternas kamp. Dom säger sig kämpa mot hörselnormen i samhället och för utbildning på sina egna villkor.

Rebecca: grundskolan är en väldigt viktig tid, för att vi ska bygga oss starka.

Ljud från aktionen: Polisen: Ja då har ni framfört det. Då går ni ut härifrån.

Aktivist: Vi uppmanar rektorn till en dialog!

Polis: Asså, antingen går ni själva eller så kommer det fler poliser och bär ut er.

Ljud: av kedjor, elever aktivister och poliser

Moa: Protesten på Östervångskolan i Lund gäller tillsättningen av en ny rektor. Den enda döva kandidaten har inte gått vidare i rekryteringsprocessen och nu protesterar eleverna. Ljudet är från en mobilfilm från aktionen. På plakat i brun papp, har eleverna skrivit: "Döva vet bäst om döva", "Oralism nej tack" och "Döv rektor nu!".

De fastkedjade aktivisterna, har rest till Lund för att stödja eleverna och vägrar att lämna skolan. De ber om ett möte med rektorn, men istället tillkallas polis. Polisernas klipper sönder den tunga metallkedjan och släpar ut de fyra tjejerna i armarna.

POLISEN: Ska vi behöva klippa fler kedjor eller har ni förstått budskapet?

Moa: Med sig har de en tolk, som översätter mellan dem och polisen.

Aktivist: Frågan är om ni har förstått vårt budskap!

Polis: Det har inte med saken att göra!

Ljud: Köksmiljö

Moa: En vecka senare träffar jag en av aktivisterna, 23 åriga Rebecca Jonsson. Hon bor i Vänersborg, är döv och till hösten vill hon söka in på lärarprogrammet i Trollhättan.

Moa: ja, men då så, sätter ni mitt emot varandra så sitter jag bredvid? Det blir nog bra.

Teckenspråkstolken Pernilla Karlsson är med och tolkar, och vi sätter oss i en liten ring i mitten en soffgrupp. Rebecca säger att hon är aktivist eftersom att döva ständigt utsätts för förtryck av den hörande världen. Det värsta av allt, säger hon, är när hörande betraktar döva som funktionshindrade.

Rebecca: Det är problemet, att samhället ser oss som funktionshindrade, och vi vill inte att samhället ska se oss på det sättet. Jag försöker be hörande att sluta jämföra döva med andra funktionshinder, för det är inget funktionshinder, det är viktigt att betona!

Rebecca: Till exempel: när bäbisar föds, om det är en flicka, så opererar man ju inte den till en man. För läkarna är medvetna om mansnormen, och att kvinnor kämpar för lika rättigheter osv osv. Och att vara flicka är ju ingen sjukdom! Men så fort det föds en döv bäbis så ska den opereras med CI, för att göra den hörande. Varför?

Moa: Jag tänker att det kanske är naturligt på ett sätt, att hörande ser det som ett funktionshinder eftersom det kan hindra kommunikation. Eftersom majoriteten av alla människor är hörande, så är det kanske inte så konstigt att det finns en hörselnorm?

Rebecca: Nä nä..., ok. Men om du ska besöka ett land, och du inte kan engelska och dom bara pratar arabiska där till exempel. Är du funktionshindrad då? eller vad är problemet? Problemet är kommunikation. Inte är att du är fysiskt förhindrad. Du kan, men det är olika språk helt enkelt.

Moa: När fick du den känslan, har du alltid haft den eller är det något som har växt fram?

Rebecca: När jag var yngre så förstod jag inte riktigt. Och lärare sa hela tiden att vi döva skulle få det svårt i samhället. De har hela tiden berättat vilka hinder vi kommer att bemöta i framtiden. De har haft attityden att "majoriteten är ju hörande och då måste ni också anpassa er". Och då lärde jag väl mig det, och tyckte väl då att det var normalt då. Men det är det inte. Det är fel.

Moa: Rebecca är inspirerad av den brittiske forskaren och dövaktivisten Paddy Ladd, och hans tankar om att Deafhood - dövhet som en positiv identitet och en egen kultur. Men särskilt viktig är också en lärare som hon hade i skolan. Han var den första som visade att man kan vara stolt över att vara döv.

Rebecca: Den läraren gav mig att jag började bygga mig själv lite grann. Utan den här läraren tror jag inte att jag hade varit den jag är i dag. Det var bara hans sätt att visa att det är helt naturligt att vara döv, teckenspråket är så självklart.

Rebecca: Och ibland då när jag var liten så kanske man skulle vara lite rebellisk under en lektion och teckna lite halvtaskigt. Och då hann jag ofta bara säga en halv mening, för då kunde han svara direkt. Och då blev jag tyst och slutade bråka direkt. Andra lärare kunde inte det med mig, för de flesta lärare har inte dövkompetensen. De kan teckenspråk, ja visst, en del bättre och del sämre. Men inte tillräckligt bra, de kunde aldrig få tyst på mig.

Rebecca: Och ofta var det på andra lektioner då det var kaos och bråk, då fick de andra lärarna fick gå och hämta just den här läraren. Och då tecknade han på sitt språk till oss.

Och det är dövkompetens på något sätt. Han visste exakt hur döva fungerar, hur dövskulturen är. Han hade allting. Och det är den bristen som dövskolorna har idag.

Moa: Särskilt allvarligt, säger Rebecca är att synen på dövhet som en medicinsk diagnos finns även i specialskolorna. Många lärare är själv hörande, och det finns de som betraktar dövhet som någonting negativt. Ibland har det till och med hänt att lärare försökt få elever att prata, eller i smyg kontrollerat hur mycket en elev egentligen elev hör.

Rebecca: Dövskolan ska vara en förebild för döva barn. Man ska vara stolt över att man är döv, men idag är det tyvärr inte så.

Rebecca: Rektorerna, det finns inte en enda dövskola som har en rektor som är döv och har dövkompetens. Och färre i familjerna kan teckenspråk, det är bara barnet själv som kan och går på en dövskola. Då blir det lätt så att föräldrarna ställer krav på att barnen ska lära sig att prata inom undervisningen. Det är synd, för föräldrarna vet inte bättre.

Då börjar skolan kanske dra lite mer åt det hållet... att man ska integreras med hörande för att få språket och för att samhället ska fungera i stort. Det är mycket allvarligt, integration hjälper inte döva barn.

Ljud: Gatumiljö

Moa: När det gäller de hörselskadade barnen i Sverige ser situationen annorlunda ut. Av dem har en majoritet valt att gå i vanliga skolor. Men flera undersökningar visar att det oftast inte gynnar de hörselskadade barnen, och att skolor i regel inte har den kompetens som krävs för att ge dem en likvärdig utbildning. Statistiken visar att hörselskadade barn i vanliga klasser både mår sämre, och har sämre betyg än andra elever.

Emma Westermarck: Man kanske inte bor nära en specialskola och inte vill skicka sitt barn så långt, eller så är det barnen själva som vill känna att de klarar att gå integrerat. Just eftersom hörselnormen är så stark.

Moa: 20-åriga Emma Westermarck är en av de hörselskadade unga i Sverige som har testat att gå på ett hörande gymnasium.

Emma: Jag ville välja ett gymnasium som verkade ha en bra utbildning, och sen ville jag att det skulle finnas möjlighet välja natur-natur eller natur-samhälle.

Moa: Emma har haft cochleaimplantat sen hon var liten, ett hörhjälpmedel som radikalt förbättrar hennes hörsel. Men trots det, och trots att den nya skolan hade både hörselslinga, och lärare och elever utrustats med mikrofoner, så var det svårare än hon förväntat sig att gå in en hörande klass.

Emma: Jag var tvungen att gå fram till läraren och ge läraren mikrofonen, inför varje lektion och att påminna alla elever att de skulle använda sina mikrofoner. Och de är ju inte på hela tiden. Man måste ju ta upp den, sätta på den och prata i den. Och läraren glömde ofta bort att påminna dem, så då fick jag göra det

Moa: När påminde du, var det inför lektionen, eller var det mitt i när nån pratade?

Emma: Ja, det var när nån pratade, "mikrofonen!" typ.

Moa: Hur kändes det?

Emma: Jobbigt, man vill ju inte avbryta någon som antingen frågar eller svarar på något. Men det var inte lärarna som var det största problemet, utan kompisarna.

Moa: Hur ser du på att det blev så?

Emma: Jag berättade ju för alla att jag var hörselskadad, och visst det kan bero på bristande kunskap om hur man bemöter en hörselskadad person. Men också att man inte orkar. Det tar extra energi. Och då struntar man i personen som är hörselskadad istället.

Moa: Tänkte du direkt att du skulle sluta eller att försökte du kämpa vidare?

Emma: Ja, i början tänkte jag att det är nog bara så här i början. Men då hade jag ju fortfarande energi kvar, att försöka hänga med i samtalen, lära känna folk och hänga med på lektionerna. Men sen i slutet kände jag att jag har ingen energi kvar - det går inte. Just för att den sociala biten ger i alla fall mig mycket energi, och då har man ju energi till att plugga.

Ljud: Automatisk dörr som öppnas, korridor.

Moa: Redan efter en och en halv månad bytte Emma till riksgymnasiet för döva och hörselskadade i Örebro. Där mådde hon bättre, fick vänner och bra betyg. Och direkt efter studenten började hon läsa till Biomedicinsk analytiker på Karolinska institutet.

Moa: Det är sen eftermiddag och vi promenerar runt i korridorerna och kikar in i de tomma laboratoriesalarna.

Emma: Där inne brukar vi vara en del och labba...

Moa: På universitet har hon också en del stöd. Det finns en ljudslinga, hon har anteckningsstöd och teckenspråkstolk. Universitetsstudierna fungerar bra, men mötet med den hörande världen på universitetet har fått henne att tänka mer på hörselnormen i samhället.

Emma: När man sitter i lunchrummet, eller står utanför föreläsningssalen och snackar, då är det klart att om det är för många i samtalet, eller om man står för långt ifrån så hör man inte.

Ljud: Emma går i korridorren och visar.

Moa: I efterhand har hon också funderat på om hennes val av ett hörande gymnasium, och om det grundade sig på något mer än vilken utbildning som var bäst.

Va det så att ett hörande gymnasium innebar mer status för henne själv och de andra i hörselklassen?

Emma: Det var på nåt sätt coolt att umgås med hörande, och då var det ju självklart coolt att välja ett hörande gymnasium.

Moa: Det här att det var coolt att umgås med hörande. Hur plockade du upp det, eller var det nåt du själv kände?

Emma: Det var några i min klass som umgicks med hörande och det kändes som att de fick högre status på grund av det. Det var mer en känsla att hörande är bättre.

Emma: Och bland döva finns det ju mer en dövkultur, en gemenskap. Att man känner sig stolt och glad över att vara döv. Medan samma gemenskap, upplever jag det som, inte finns bland hörselskadade.

Moa: Skulle skolan kunna göra något för att stärka gemenskapen?

Emma: Kanske ta upp diskussionen mer kring att vara hörselskadad. Och att lyfta orättvisorna och faktiskt diskutera hörselnormen. Jag vet inte om det begreppet fanns då, när jag gick i skolan. Det är i efterhand som jag har förstått en del av problematiken.

Moa.: Förändrade de dig på något sätt?

Emma: Jag kanske blev mer trygg i mig själv. Just för att jag förstod saker som hade hänt. Förstod mig själv bättre helt enkelt.

Ljud: gatumiljö, utomhus. Buss kör förbi. Bildörr smäller igen.

Moa: Vi återvänder till dövaktivisten Rebecca Jonsson i Vänersborg.

Här ligger Vänerskolan, en annan av Sveriges dövskolor. Under våren har man beslutat att skolan ska slås samman med en skola för hörande elever. Ledningen beskriver flytten som modernisering och en möjlighet för eleverna att komma in i ett större sammanhang.

Men Rebecca Jonsson, som själv gått hela sin skoltid på Vänerskolan, är kritisk.

Vi har stämt träff med Celine Nyqvist som går i sjuan här på Vänerskolan, och som också är emot en sammanslagning.

Teckenspråkstolken Pernilla Karlsson är med och tolkar, och jag frågar Celine varför en sammanslagning inte är bra för de döva eleverna.

Celine Nyqvist: Det har ju hänt så mycket på de andra dövskolorna som har gjort det, och att de döva har blivit mobbade.

Jag minns själv när jag var liten och gick på en hörande skola. Då var jag tvungen att läsa på läpparna hela tiden. Och jag var tvungen att prata och det är jobbigt för mig. Jag blev också mobbad på den skolan, av de hörande.

Jag tror att om vi integreras med hörande, så tror jag att döva blir splittrade. Och att hörselskadade börjar umgås mer med hörande än med döva. Så då tror jag att vi döva blir ensamma helt enkelt.

Moa: Vi promenerar runt skolan och Celine tecknar till Rebecca att det nyligen hänt att en av lärare börjat prata med talad svenska med en av eleverna.

Rebecca: Vaddå, började de prata med eleverna? Använde de inte teckenspråk?

Celine: Nä!

Rebecca: Att personalen gör så, de ska ju uppmuntra teckenspråk!

Moa: Men hur tolkar du det att de började prata på det viset?

Celine: Ja jag blev helt vansinnig, kände jag. Och när de pratade med andra elever i klassrummet så fick jag nästan agera tolk åt de andra. Eleverna blir tvingade till att tolka på lektionerna i bland, och det är inte bra.

Moa: Rebecca Jonsson arbetar aktivt för att stoppa flytten av Vänerskolan. Hon har skickat ett öppet brev till Specialpedagogiska skolmyndigheten SPSM, där hon kritiserar myndigheten för att köra över de döva eleverna och sakna dövkompetens.

I protestbrevet bifogades också drygt 700 namnunderskrifter och intervjuer med missnöjda och oroliga elever på olika specialskolor:

"Jag tycker att vuxna skall visa respekt för oss när vi inte hör så bra, och att vi vill ha mer teckenspråk."

"Jag blev tvingad av en lärare att prata på lektionen! Det var det värsta jag har varit med om."

"Min lärare har sagt till mig öga mot öga "Flytten kommer att hjälpa er in i samhället och få hörande kompisar" - Jag blev chockad över att läraren sa så till mig."

"Hur kommer det bli när vi flyttar? Jo, allting kommer att vara på talspråket."

"Jag är verkligen orolig för framtiden man vet aldrig om teckenspråk kommer att försvinna."

Ljud: gatutjud, bilar

Moa: Jag söker upp Specialpedagogiska skolmyndighetens generalsekreterare Greger Bååth och frågar varför det är så, att den myndighet som ska värna om dövas rätt till utbildning, saknar dövkompetens.

Greger Bååth: Ja jag kanske inte delar den uppfattningen. Därför att ha kunskap om döva och hörselskadades livssituation och behov är en väldigt viktig ingrediens i hela vårt arbete. Och vi har personal som har jobbat med det här i flera år, och har den kompetensen.

Och utöver det så har vi ju i våra specialskolor ganska många anställda som själva är döva eller hörselskadade, och på det sättet kan bidra den typen av perspektiv.

Moa: De pekar ju till exempel på att ingen rektor för någon av era skolor är döv och har tillräcklig dövkompetens.

Greger: Ja det stämmer. Men när vi rekryterar, så rekryterar vi ju inte efter funktionsnedsättning, utan från de förutsättningar som gäller för en aktuell tjänst.

Och vi skulle gärna ha flera döva medarbetare och även skolledare. Men hittills vi har haft svårt att hitta sökande som uppfyller de kompetenskrav som finns.

Moa: Men hur du på att det ser ut så? Är det inte problem att det inte finns en enda rektor som är döv?

Greger: Jo, jag skulle gärna se fler döva skolledare. Och en sak som vi faktiskt funderar på är att se över våra krav i samband med rekrytering till de här tjänsterna. Dvs att de kraven som finns på teckenspråkskompetens och kunnande kring de här frågorna ska ändras till ett "ska-krav", idag är det ett "bör-krav".

Moa: Hur ser du på den här uppfattningen, att det faktiskt är döva som vet bäst om vad som är bäst för deras egen utbildning? och att det är därför att det är ett problem att det är så få döva inom skolledningen?

Greger: Ja, det är klart att har man en funktionsnedsättning så vet man ju bäst hur den egna livssituationen är, det kan man inte argumentera emot. Och därför är det viktigt för oss att få medarbetare som är döva och hörselskadade. Men de ska ju få en tjänst hos oss, på samma villkor som alla andra. Inte för att de har en funktionsnedsättning, utan att de har den kompetens och kunnande som krävs.

Men har vi två jämbördigt sökande, med samma meriter, så skulle jag aldrig tveka att ta den som själv är döv eller hörselskadad.

Men sen försöker vi ju fånga upp kunskapen på annat sätt, till exempel genom en aktiv dialog. Vi har föräldraråd, elevråd etc. För att få in synpunkter och kunskaper.

Moa: Men tycker du att det är tillräckligt som det är idag?

Greger: Jag tycker det är bra, men vi kan inte säga att vi är färdiga på något sätt. Vi måste hela tiden hitta nya former för dialog.

Moa: Slutligen frågar jag Greger Bååth vilka fördelar han ser med att flytta dövskolor till hörande skolor. Så som redan skett med Östervångskolan i Lund, och som eventuellt också kommer att ske med Vänerskolan.

Greger: Ja dels är det en lokalfråga. En del av våra skolor har ett minskat elevunderlag, vilket har fått oss att leta efter nya lokaler. Men det finns också en tanke om att hitta möjliga samarbeten, om båda parter tycker att det är intressant.

Och vi kan ju konstatera att på Östervångskolan har det varit en kraftig elevökning sen de här tankarna på en flytt introducerades för fyra-fem år sen. För vi har ju bara ambitionen att utveckla skolan så det blir bättre för eleverna som går hos oss.

Moa: De som är döva, de är ju flera av dem som menar ju att det faktiskt kan skada deras identitetstrygghet, som man måste bygga i unga år.

Greger: Jag har fullrespekt för att man är mån om att vi ska ha en bra teckenspråkskompetens och bra teckenspråksmiljö. Språk och identitet hänger ihop.

Men till saken hör också att elevgrupperna har förändrats de senaste åren. Idag har vi ju en stor elevgrupp som har cochlea-implantat eller andra hörseltekniska hjälpmedel. Och de har möjligheten att också kommunicera med talad svenska. Och det är en grupp som vi också måste ta hänsyn till. För vi måste möta alla gruppers behov. Och då tror vi att vara i närheten av en grundskola det kan ge goda möjligheter till samarbeten, som kan vara väldigt positiva för oss.

Ljud: Köket hos Rebecca

Rebecca: Det krävs ju inte integration med andra skolor för att samarbeta. Dom måste fatta, att vi föds in i det hörande samhället. Allt vi gör är med hörande!

Vi har hörande föräldrar. Och om vi vill vara med i en sport, som till exempel fotboll, då går vi till ett fotbollslag och klubb och tränar med dem. Om jag ska klippa håret så finns det ingen döv frisörsalong! Det är hörande där också. Om jag ska åka buss, vem kör? Jo, en hörande busschaufför. Vill jag handla i mataffären, och fråga var mjölken står nånstans, ja då måste jag fråga en hörande.

Vi är redan integrerade i samhället, vi behöver inte det i skolan också! Vi behöver en plats där vi kan få vara oss själva helt enkelt. Det tycker jag är viktigt med dövskolan. Att vi ska värna och lyfta dövulturen och teckenspråket. För vi har inga andra platser under vår uppväxt.

Moa: Det här var Skolministeriet. Producent var Karl Brodin, tekniker Krister Orreteg och jag heter Moa Larsson.

Vill du nå oss i redaktionen så kan du göra det på sociala medier, eller på vår mailadress:

skolministeriet@ur.se